

ОВС та членів їх родини, сприятливих умов праці, компенсація несприятливих факторів проходження служби та обмежень правового статусу.

Ефективність реалізації визначених напрямків вимірюватиметься за допомогою системи об'єктивних та суб'єктивних індикаторів. Першу групу складають різноманітні статистичні показники, другу – відчуття самих працівників, їх впевненість у майбутньому. Відповідно, в процесі аналізу соціального захисту в ОВС необхідно використовувати як знання економічних та правових наук, так і соціології. Найбільш оптимальною формою використання такого міждисциплінарного підходу, на наш погляд, є моніторинг соціального захисту, який необхідно запровадити якщо не в кожному підрозділі, то, принаймні, кожному регіоні нашої країни.

Список літератури: 1. Єрмоловська О.Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки: Автореферат дис. канд. економ. наук. Х., 1996. 2. Дрозд І.К. Формування механізму соціального захисту сільського населення в умовах ринкової економіки України: Автореферат дис. канд. економ. наук. Кіровоград, 1997. 3. Хом'як І.К. Формування системи соціального захисту сільського населення в радіоактивних забруднених районах: Автореферат дис. канд. економ. наук. К., 1996. 4. Куницький Р.Й. Соціальний захист населення в умовах переходу до ринкової економіки: Автореферат дис. канд. економ. наук. Львів, 1995. 5. Мельник М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: Навч. посіб. К., 2002. 6. Курсаков А.С. Соціальний захист населення як важливий фактор соціальної політики в Україні // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2000. № 6 (14). 7. Бандурка О.М., Соболев В.О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ. Х., 2000. 8. Соціальна захищеність населення України / О.Ф. Новікова, О.Г. Осауленко І.В., Калачова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк; К., 2001.

Надійшла до редколегії 14.10.04

О.Ю. Синявська

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІКТИМНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Не викликає заперечень той факт, що серед прав людини основоположним і невід'ємним є її право на життя. Ця теза, проголошена у найважливіших документах, які визначають міжнародні стандарти прав і свобод людини [1, ст.3; 2, ст.6; 3, ст.2, тощо], знайшла своє втілення і в Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини» [4, ст.27]. «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [Там же, ст.3]. Отже, життя людини визнається такою соціальною цінністю, яка рівноважлива і для особи, і для суспільства. Від реального забезпечення цього права залежить не тільки існування окремих людей, але також і розвиток суспільства в цілому. Будь-яка організація, будучи суб'єктом певної діяльності, працює тільки тоді надійно, якщо нею передбачена та дотримується необхідна система запобіжних заходів, і в першу чергу – заходів

безпеки своїх членів. Саме тому управління безпекою персоналу розглядається як невід'ємна частина цілісної системи управління. Його мета – забезпечення, наскільки це можливо, для кожного працівника безпечних, в тому числі і для здоров'я, умов праці і, таким чином, зберегання людських ресурсів» [5, с.225]. Це повною мірою відноситься і до безпеки персоналу органів внутрішніх справ.

Розвиток суспільства визначає необхідність не тільки здійснення конкретних заходів, спрямованих на забезпечення професійної захищеності, максимального підвищення безпеки персоналу органів внутрішніх справ, зведення до мінімуму травматизму під час службової діяльності працівників ОВС, але й проведення комплексного наукового аналізу причин, що обумовлюють загибель працівників органів внутрішніх справ, всебічного дослідження закономірностей і умов отримання ними травм і поранень у процесі професійної діяльності. Встановлення різних видів юридичної відповідальності за посягання на життя, здоров'я, майно працівників ОВС та їх близьких родичів не може повністю ліквідувати такі посягання, усунути фактори ризику та безпеки в професійній діяльності правоохоронців, незважаючи на те, що застосування до винних заходів відповідальності має на меті не тільки кару, але й виховання винних та здійснення превентивної функції. Успішність управління безпекою персоналу органів внутрішніх справ значною мірою залежить від знання та урахування факторів, що можуть підвищувати вірогідність виникнення небезпечних ситуацій, настання трагічних випадків під час виконання службових обов'язків та головних причин, що сприяють їх скоєнню.

Проблемам безпеки професійної діяльності персоналу органів внутрішніх справ присвячені роботи багатьох вчених у галузі управління ОВС [Див., наприклад: 5-9], але, на жаль, у цих роботах недостатньо уваги приділяється розгляду девіктимологічної діяльності під час перебування на службі в органах внутрішніх справ.

Говорячи про чинники забезпечення безпеки працівників ОВС, не можна обминути фактори віктимності у їх діяльності. В кримінологічній літературі обґрунтовано визнається, що віктимність на індивідуальному рівні обумовлюється готовністю та спроможністю потенційної жертви протидіяти суспільно-небезпечному посяганням, передбачити його та вміти своєчасно відреагувати. Спричинення шкоди потерпілому може відбутися внаслідок його необачних дій, неправильної оцінки ситуації та впливаючої з цього помилкової поведінки [10, с.26]. Згідно з експертними оцінками, рівень віктимності при посяганнях на життя працівників міліції у 2,5 рази вищий, ніж у населення [11]. Специфіка професійної віктимності полягає у тому, що «провокування» злочину відбувається не за рахунок особистої поведінки потерпілої особи, її суб'єктивних якостей, а за рахунок стандартної, типової моделі поведінки, зумовленої службовими (професійними) обов'язками. У таких ситуаціях поведінка працівника детермінується не особистим бажанням, волевиявленням потерпілого, а тими вимогами нормативно-правового змісту, які утворюють основу його діяльності у тій чи іншій типовій ситуації. Наприклад, при скоєнні особою злочину або адміні-

стративного правопорушення, працівник ОСВ зобов'язаний припинити злочин (правопорушення), скласти адміністративний протокол тощо. Насильство з боку злочинця (правопорушника) знаходиться у певному зв'язку з поведінкою потерпілого-працівника. Тобто тут мова йде не про соціально негативну або емоційно-провокуючу поведінку потенційного потерпілого, а саме про соціально-корисну поведінку, регламентовану нормами закону.

За деякими даними [12, с.206], на 2/3 чисельність та тяжкість втрат залежить від професійної сумлінності та майстерності, знання криміногенного контингенту, його діяльності та настроїв, а також від рівня спеціальної, тактичної, фізичної, вогневої підготовки та емоційно-вольової стійкості. До особистісних факторів віктимізації працівників при цьому відносять:

- застосування спеціальних засобів, фізичної сили, вогнепальної зброї без підстав, передбачених Законом «Про міліцію», що провокує обурення, розлюченість та агресію громадян;
- грубість, жаргонну лайку працівників, необґрунтовані звинувачення у вживанні алкоголю чи наркотиків, образи та погрози на адресу громадян, що викликає непокору або протидію правоохоронній діяльності;
- безпечність та браваду, які породжують небажання екіпіруватися бронезилетами, касками, самовпевнене ігнорування необхідністю озброюватися у ситуаціях вірогідного затримання небезпечних, можливо озброєних злочинців і т.п.

В літературі виділяються види заходів, спрямованих на зниження віктимності: 1) заходи, спрямовані на усунення ситуацій, у яких можливе спричинення шкоди; 2) заходи, що дозволяють забезпечити особисту безпеку можливої жертви злочину (власне кажучи, це заходи індивідуальної віктимологічної профілактики) [13, с.383]. Усунення ситуацій, пов'язаних з ризиком для життя та здоров'я персоналу, з діяльності органів внутрішніх справ неможливо. Одним з напрямків діяльності позитивного впливу на такі ситуації ми бачимо розширення кола працівників органів внутрішніх справ, які отримують вогнепальну зброю на постійне носіння (зрозуміло, з дотриманням вимог відповідних відомчих нормативних актів). Забезпечення працівників не номінальним, а реальним правом постійного носіння вогнепальної зброї є одним із засобів забезпечення фізичного захисту персоналу. Пріоритети тут повинні віддаватися найбільш професійно віктимній групі працівників ОСВ – оперуповноваженим, дільничним інспекторам, працівникам ДАІ, ППСМ. Специфіка завдань, що стоять перед органами внутрішніх справ, передбачає високий коефіцієнт ризику при реалізації заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, усунення «ризикових» ситуацій в принципі неможливо, оскільки усунення основного фактора професійної віктимності персоналу може бути пов'язано лише з глобальним оздоровленням суспільного життя, економіки, політики й т. ін.

Що стосується заходів індивідуальної віктимологічної профілактики, то в основному ми бачимо їх таким чином:

- необхідна система у підвищенні рівня знань працівниками органів внутрішніх справ кримінального, адміністративного, процесуального законодавства, відомчих нормативних актів, що стосуються забезпечення безпеки їх життєдіяльності (атестаційними та кадровими комісіями повинен проводитися моніторинг таких знань при атестації, переміщенні працівників);
- інтенсифікувати при бойовій та фізичній підготовці особового складу елементи психологічного тренінгу, спрямованого на формування у працівника стійкої готовності відбити посягання, досягнення автоматизму відповідних дій;
- підрозділам по роботі з персоналом уважно узагальнювати та аналізувати факти злочинів та адміністративних правопорушень, які посягають на безпечну діяльність працівників органів внутрішніх справ, аналізувати причини загибелі працівників та отримання ними травм та поранень, встановлювати роль винного та потерпілого у створенні, провокуванні конфлікту; результати узагальнювати та вивчати на заняттях у системі службової підготовки;
- встановити тісну взаємодію начальників усіх рівнів, підрозділів по роботі з персоналом із службою внутрішньої безпеки і розслідувань (характерно, що на думку переважної більшості працівників органів внутрішніх справ, діяльність цієї служби спрямована не на забезпечення захисту працівників ОВС від кримінальних проявів по відношенню до них, а на викриття фактів порушення законності та дисципліни персоналом ОВС) з питань забезпечення безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових завдань;
- не тільки у закладах освіти системи МВС України, а і в системі службової, інших видів професійної підготовки вивчати курси «Безпека життєдіяльності персоналу ОВС», «Конфліктологія», передбачити можливість отримання знань та практичних навиків з психології спілкування як з правопорушниками, так і з законослухняними громадянами.

Ми вважаємо, що існує ще один рівень девіктимологічної діяльності, на жаль, недостатньо розроблений теорією та освоєний практикою. Мова йде про інформаційне забезпечення профілактики віктимності. Справа у тому, що на сьогодні єдина форма статистичної звітності щодо скоєних проти працівників ОВС злочинів лише самим незначним чином зорієнтована на створення повної, розгорнутої картини ознак потерпілого. Враховуються лише дані щодо загального соціального статусу. Аналіз статистики про злочини, що посягають на безпечну діяльність працівників органів внутрішніх справ, показав, що дані, необхідні для розробки заходів профілактики віктимності, майже не представлені. Вважається, що в статистичні форми необхідно ввести розділи, що несуть інформацію наступного змісту:

- хто саме став потерпілим (працівник, його близькі тощо);

- конкретна служба, де працює потерпілий;
- стаж роботи в правоохоронних органах;
- стисла характеристика причин посягання (з метою протидії законній діяльності працівника, за мотивами помсти за виконання такої діяльності в минулому, з метою залякування тощо);
- вказівка на обставини, які стали причиною посягання (розслідування кримінальної справи, затримання злочинця, складання протоколу про адміністративне правопорушення, припинення правопорушення тощо).

Ми розуміємо, що для реорганізації статистичного обліку потрібні додаткові витрати. Але в порядку експерименту такої облік можна запровадити хоча б окремому регіоні. Сьогодні, організовуючи основні заходи профілактики віктимності працівників, ми, на жаль, орієнтуємося на розові дослідження матеріалів кримінальних справ, експертні оцінки. Протидія злочинності, спрямована на безпечне функціонування органів внутрішніх справ, не може дати, на наш погляд, помітних результатів без впливу на її внутрішні фактори, якими є фактори віктимності.

Крім того, профілактика посягань на безпечну діяльність працівників органів внутрішніх справ, безумовно потребує підтримки соціальних інститутів. Зрозуміло, що кількість посягань на працівників нерозвинуто пов'язана з авторитетом органів внутрішніх справ у суспільстві, підвищенню якого сприяє створення та пропаганда в засобах масової інформації, в т.ч. і в кінематографі, «позитивного образу» працівника ОВС; висвітлення проблем діяльності органів внутрішніх справ в боротьбі зі злочинністю, результатів службової діяльності; регулярні зустрічі керівництва ОВС з населенням, розвиток партнерських відносин персоналу ОВС з населенням; а також високий професіоналізм, бездоганна, високорозвинена професійна культура та етика правоохоронців.

Отже, проблеми девіктимізації персоналу органів внутрішніх справ на загальному та індивідуальному рівнях потребують подальших наукових досліджень.

Список літератури: 1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Международная защита прав человека. Документы и комментарии / Составитель канд. юрид. наук Буроменский М.В. Х., 1998. 2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права з Факультативним протоколом до нього від 16 грудня 1966 р. // Права людини: Збірник документів / Укл. В.С.Семенов, О.Н.Ярмиш та ін. Х., 1997. 3. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. // Права людини: Збірник документів/ Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. Х., 1997. 4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст.141. 5. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: Підручник. Х., 1998. 6. Бандурка О.М., Соболев В.О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: Підручник. Х., 2000. 7. Ануфрієв М.І., Венедиктов В.С., Іншин М.І. Соціально-правовий захист працівників ОВС України: Науково-практичний посібник. Х., 2000. 8. Ануфрієв М.І. Організаційно-правові засади управління безпекою життєдіяльності працівників органів внутрішніх справ України. Х., 1998. 9. Матюхіна Н.П. Безпека життєдіяльності персоналу органів внутрішніх справ України (загальноуп-

равлінські підходи): Монографія /За заг. ред. д-ра юрид.наук, проф. Бандурки О.М. Х., 2001. 10. Ривман Д.А. Виктомологические факторы и профилактика преступлений. Ленинград, 1975. 11. Акимова А. Чтобы не стать мишенью // Милиция. 1999. Январь. 12. Сафронов А.Д. Криминологическая виктимизация личного состава органов внутренних дел //Состояние законности, борьбы с преступностью и коррупцией. Материалы научно-практической конференции. Академия МВД РФ. М., 1993.13. Криминология / Под ред. Долговой А.И.: Учебник. М., 1997.

Надійшла до редколегії 25.10.04

О.М. Музичук

СУТНІСТЬ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Проблеми професіоналізму та умов, які його забезпечують, мають велике значення для існування і розвитку суспільства. Особливо це стосується діяльності працівників правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх справ. Це пояснюється тим, що правоохоронці повинні не лише стояти на варті закону, але й, маючи великі владні повноваження, не допускати порушень законності, протидіяти впливу агресивно налаштованих осіб на соціальне середовище.

Питання професіоналізму працівників органів внутрішніх справ були предметом досліджень багатьох вчених, зокрема М.І.Ануфрієва, О.М.Бандурки, В.С.Венедиктова, Р.А.Калюжного, Я.Ю.Кондратьєва, О.П.Коренєва, І.Г.Кириченка, Ю.Ф.Кравченка, Н.П.Матюхіної, В.М.Плішкіна, В.О.Соболева та інших. Однак, це питання розглядалось як один із напрямків управління персоналом, тобто носило загальний характер.

Як зазначає О.М.Бандурка, «цілеспрямована діяльність органів внутрішніх справ на виконання поставлених завдань можлива тільки при забезпеченні ефективного управління та високого професіоналізму працівників органів внутрішніх справ» [1, с.51]. На думку В.М.Плішкіна, чим вищі громадянська зрілість, професіоналізм, майстерність співробітника, тим ефективніші наслідки його праці, тим вищий його культурний рівень [2, с.613]. Більш того, розбудова в Україні громадянського суспільства потребує переорієнтації правоохоронних органів із силової діяльності на обслуговуючу, на встановлення партнерських стосунків із громадянами. Вирішити ці завдання можуть тільки висококваліфіковані професіонали, які мають не лише відповідні знання, уміння, навички професійної діяльності, але й таку мотивацію та самосвідомість, котрі відображають ставлення до людини як до найвищої цінності. Тому проблема визначення сутності та механізму формування феномена професіоналізму тих, хто стоїть на варті прав та свобод громадянина, має досить складний характер і заслуговує особливої уваги.

Вже давно доведено, що «людський чинник» відігравав і буде відіграти вирішальну роль в ефективній реалізації соціальними інститутами своїх функцій (і правоохоронні інститути не складають в цьому плані винятку). Однак підвищення професіоналізму працівників органів внутрішніх справ неможливе без детального аналізу теоретичного поняття «професіона-